

Bojan BALKOVEC

O VOLITVAH V OKRAJU KOČEVJE V KRALJEVINI SHS

Po združitvi jugoslovanskih narodov v skupno državo Kraljevino SHS so bile prve volitve 28. novembra 1920. Takrat so volivci izvolili poslance v ustavotvorno skupščino. Do uvedbe diktature kralja Aleksandra januarja 1929 so bile parlamentarne volitve še leta 1923, 1925 in 1927. V članku se volitev v tridesetih letih ne dotikam. Med viri za spremljanje volitev omenjam različno časopisje, ki je pisalo o predvolilnih aktivnostih kot tudi o rezultatih. Ti so posebej predstavljeni tudi v publikacijah *Statistički pregled izbora narodnih poslanika za Ustavotvorno skupščinu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca izvršenih na dan 28. novembra 1920 god.* in deli Laze Kostića *Statistika izbora narodnih poslanika Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca održanih 18. marta 1923* ter *Statistika izbora narodnih poslanika Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca održanih 8. februara 1925 godine.*

Volilni okraj Kočevje je bil med obema svetovnima vojnoma eden od desetih volilni okrajev v volilnem okrožju Ljubljana - Novo mesto. Teritorialno je obsegal ozemlje upravnega okraja Kočevje. Tako se je raztezal od Velikih Lašč do Kolpe. Od ostalih volilnih okrajev v tem okrožju se je razlikoval predvsem po večjem številu volivcev nemške narodnosti, ki so živeli na tem ozemlju.

Volišča

Zakon o volitvah poslancev za ustavotvorno skupščino Kraljevine SHS je določil, da naj bo v vsaki občini eno volišče. Izjemoma bi lahko v občinah z nad 800 volivci bilo več volišč. Več volišč bi lahko bilo v eni občini tudi, če bi bili deli občin zelo odmaknjeni od predvidenega volišča. Zelo majhne občine bi lahko imele skupaj eno volišče, kjer pa ne bi smelo biti skupaj več kot 800 volivcev.¹ V skladu z omenjenim zakonskim določilom, preoblikovanjem občin in ob spremeni-
ljanju števila volivcev vpisanih v volilni imenik, se je število volišč v okraju Kočevje spreminjalo. Na prvih volitvah leta 1920 jih je bilo 23, leta 1923 28, leta 1925 30 in leta 1927 31.² Štirinajst volišč, kjer v oklepaju navajam občine, katerih volivci so volili na omenjenih voliščih, najdemo na seznamih volišč za vse volitve v 20. letih. Ta volišča so Banjaloka (Banjaloka), Borovec (Borovec, Briga), Dolenja vas (Dolenja

¹ Volilni red za Ustavotvorno skupščino kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. Ljubljana 1922 (dalje Volilni red), člen 50. Ob spreminjanju volilne zakonodaje l. 1922 je omenjeni člen ostal nespremenjen.

² Uradni list (dalje UL) Deželne vlade za Slovenijo l. II, št. 131, objava št. 423, str. 611-618, 15. 11. 1920. UL pokrajinska uprave za Slovenijo l. V št. 16, objava št. 98, str. 109, 14. 2. 1923. UL ljubljanske in mariborske oblasti l. VI št. 122, volišča in predsedniki volilnih odborov, str. 725-733, 29. 12. 1924. UL ljubljanske in mariborske oblasti l. IX št. 82, volišča in predsedniki volilnih odborov, str. 525-534, 3. 8. 1927.

vas), Draga (Draga, Trava), Fara (Fara), Hrib (Loški potok), Karlovica (Lužarji), Livold (Črni potok, Livold), Osilnica (Osilnica), Ribnica (Dane, Ribnica), Rob, (Rob), Turjak oz. od 1923 Rašica (Turjak), Velike Lašče (Velike Lašče) in Videm (Kompolje, Podgora, Videm). Ostalih devet volišč je bilo leta 1920 v Jurjevici (Jurjevica, Sušje), Knežji lipi (Knežja lipa, Koprivnik, Nemška loka, Spodnji log), Kočevju (Kočevje, Sele, Stara cerkev), Kočevski Reki (Gotenica, Koče, Kočevska Reka, Novi lazi), Pri cerkvi (Polom, Struge), Sodražici (Gora, Sodražica), Starem logu (Mala gora, Stari log), Sv. Gregorju (Sv. Gregor, Velike Poljane) in Škrilju (Mozelj).

Volivci občin Jurjevica in Sušje so leta 1920 volili na volišču v Jurjevici. Ob volitvah 1923, 1925 in 1927 so se na skupno volišče v Žlebiču podali volivci občin Jurjevica, Sušje in Velike Poljane. Občine Knežja lipa, Koprivnik, Nemška loka, Spodnji log so imele leta 1920 skupno volišče v Knežji lipi. Na kasnejših volitvah so volivci Koprivnika in Nemške loke glasovali na volišču v Koprivniku, volivci iz občin Knežja lipa in Spodnji log pa v Knežji lipi. Veliko sprememb je bilo z voliščem v Kočevju. V mestu Kočevje je bilo leta 1920 volišče za volivce iz mesta ter iz primestnih občin Sele in Stara cerkev. Večje število volilnih upravičencev, ko so se volitev lahko udeleževali tudi Nemci, je od volitev leta 1923 dalje pripeljalo do določitve, da je bilo v mestu Kočevje volišče samo za mestne volivce, občina Stara cerkev je imela svoje v središču občine in občina Sele³ je imela volišče v Cvišlerjih. Ob zadnji volitvah pred diktaturo so volivci iz občine Kočevje dobili še drugo volišče. Leta 1920 so na skupnem volišču v Kočevski reki volili upravičenci iz občin Gotenica, Koče, Kočevska reka in Novi lazi. Občina Novi lazi je od volitev leta 1923 imela svoje volišče v Moravi. Volivci iz občine Gotenica so leta 1923 še morali oditi na volišče v Kočevsko reko, leta 1925 in 1927 pa so imeli krajšo pot, saj so dobili svoje volišče v Gotenici. Volivci v Struški dolini in Polomskem podolju (občini Struge in Polom) so leta 1920 volili na volišču Pri cerkvi. Od volitev leta 1923 so na volišče Pri cerkvi prihajali le volivci iz občine Struge. Volivci iz občine Polom so morali po leta 1923 hoditi na oddaljenejšo volišče na Malo goro, kjer so volili skupaj z volivci istoimenske občine. Možje iz občine Mala gora so morali leta 1920 voliti na volišču v Stari gori, kasneje pa so volili na Mali gori. Starogorski volivci so imeli po leta 1923 volišče samo za svojo občino. Občini Gora in Sodražica sta imeli na prvih dveh volitvah skupno volišče v Sodražici, na naslednjih dveh pa vsaka svoje. Možje iz občin Sv. Gregor in Velike Poljane, ki so leta 1920 želeli glasovati, so to storili na volišču v Sv. Gregorju. Volivci iz občine Velike Poljane so se morali po leta 1923 odpraviti na volišče v Žlebič. Volivci iz občine Sv. Gregor so imeli od volitev 1923 svoje volišče, menjal se je le sedež volišča. Leta 1923 je bil v Dvorski vasi, nato pa se je vrnil v Sv. Gregor. Kot zadnje volišče iz leta 1920 omenimo tisto v Mozlju, kjer so glas oddajali volivci iz občine Škrilj oz. na naslednjih volitvah upravičenci iz občine Mozelj.

Predsedniki volilnih odborov

Zakon o volitvah v ustavotvorno skupščino je v 52. členu predpisal, da mora

³ V UL se kot ime občine navaja Željne in v oklepaju Sele. UL pokrajinska uprave za Slovenijo l. V št. 16, objava št. 98, str. 109, 14. 2. 1923.

biti na vsakem volišču volilni odbor. Ob spreminjanju volilnega zakona leta 1922 določb o volilnih odborih niso spreminjali. Odbor so sestavljali en občinski odbornik, ki je imel volilno pravico, in ga je v volilni odbor izvolil občinski odbor, en predstavnik kandidatnih list in en sodnik ali absolvirani pravnik⁴ ali sodni uradnik oz. če teh ni bilo, potem osebe s končano fakulteto in če še teh ni bilo, osebe s končano strokovno šolo. Nihče med njimi ni smel imeti političnih funkcij. Zadnjega od omenjanih članov volilnega odbora je imenoval državni odbor in je bil tudi predsednik volilnega odbora na volišču.⁵

V primeru, da je imelo več občin eno volišče, je imela vsaka občina v volilnem odboru svojega predstavnika. Predsednik volilnega odbora je lahko glasoval na volišču, kjer je opravljal predsedniško delo, če je bil vpisan v volilni imenik v svoji občini bivanja.⁶

Tabela 1: Predsedniki volišč po stroki

stroka	skupaj	1920	1923	1925	1927
ostalo	52	9	16	17	10
pravo	60	14	12	13	21

Skupaj je bilo v 20. letih 112 volišč, torej je bilo imenovanih 112 predsednikov volilnih odborov. V Tabeli 1 je prikazano razmerje med pravnimi in drugimi poklici, ki so jih opravljali predsedniki volišč na Kočevskem. Ob tem lahko le pogojno ugotovim, da so na prvih in zadnjih volitvah prevladovali pravniki in na drugih in tretjih ostali poklici. Težavo namreč povzročajo nekateri poklici, ki sem jih sicer uvrstil med ostale, vendar pa lahko le ugibam, ali ni imela oseba končanih pravnih študijev.

Med pravnimi poklici se največkrat pojavljajo sodniki in odvetniki, saj ta dva poklica predstavljata eno tretjino med 60 zabeležbami pravnih poklicev (Tabela 2). Podobno je tudi med ostalimi poklici, kjer je med 52 zabeležbami skoraj polovica, 24, učiteljskih poklicev (profesor, nadučitelj in učitelj) (Tabela 3).

Delo predsednika volilnega odbora na volišču je na štirih volitvah opravljal 86 posameznikov. Med njimi jih je 15, ki so jim to delo zaupali večkrat, ostalih 71 se pojavi le enkrat. Res je, da bi nekateri lahko še večkrat opravljali predsedniško delo, vendar so se nekateri imenovanju odrekli, ker so npr. postali kandidati ali pa so imeli drugo neodložljivo obveznost.

Kdo so bili tisti, ki jih večkrat najdemo med predsedniki volilnih odborov? Na vseh volitvah v 20. letih sta bila predsednika Anton Mejač⁷ in dr. Štefan Rajh. Mejač je bil na prvih volitvah predsednik volilnega odbora na volišču Hrib, na naslednjih pa na volišču v Ribnici. Leta 1920 so mu v rubriko poklic zapisali 'deželnosodni svetnik in predstojnik okrajnega sodišča v Ribnici, leta 1923 in 1925

⁴ Kot je navedeno v opombi k 52. členu volilnega zakona je pod tem imenom razumeti odvetnike, notarje in koncipiente. Volilni red, str. 94.

⁵ Volilni red, člen 53.

⁶ Volilni red, člen 52.

⁷ Pojavljata se dva Antona Mejača, prvi iz Ribnice in drugi, ki ga omenjam kasneje, iz Velikih Lašč.

višji deželnosodni svetnik v Ribnici in leta 1927 višji deželnosodni svetnik in sodni predstojnik (prav tako v Ribnici). Kočevski odvetnik dr. Štefan Rajh je bil predsednik volilnega odbora na volišču v Fari na volitvah leta 1920, 1923 in 1925 in na zadnjih volitvah leta 1927 na volišču Kočevje II.

Tabela 2: Pojavnost pravnih poklicev med predsedniki volilnih odborov

poklic	skupaj	1920	1923	1925	1927
sodnik	12	2	2	5	3
odvetnik	9	3	4	1	1
odvetniški kandidat	6	2	1	1	2
pravni pripravnik	6				6
deželnosodni svetnik	5		2	2	1
notarski kandidat	5	1	1	1	2
avskultant	2	1		1	
notar	2		1	1	
višji deželnosodni svetnik	2		1	1	
deželnosodni predstojnik okrajnega sodišča	1	1			
deželnosodni svetnik in predstojnik okrajnega sodišča	1	1			
deželnosodni svetnik in sodni predstojnik	1				1
državni pravdnik	1				1
kanclist	1				1
okrajni sodnik	1				1
okrajni sodnik in sodni predstojnik	1	1			
okrajni svetnik in sodni predstojnik	1				1
sodni kanclist	1	1			
sodni oficial	1	1			
višji deželnosodni svetnik in sodni predstojnik	1				1

Sedem predsednikov volilnih odborov je svoje delo opravljalo trikrat. Ivan Hutter je bil predsednik volišča v Kočevju leta 1920, 1923 in 1925. Ob prvem predsednikovanju je bil deželnosodni predstojnik okrajnega sodišča v Kočevju, kasneje pa deželnosodni svetnik v Kočevju. Volilni odbor v Velikih Laščah je v letih 1923, 1925 in 1927 vodil deželnosodni svetnik oz. ob zadnjih volitvah deželnosodni svetnik in sodni predstojnik dr. Fran Kalan. Po letu 1923 je bil trikrat predsednik volilnega odbora tudi notarski kandidat iz Velikih Lašč Anton Mejač. Predsednik volišča je bil najprej Pri cerkvi, nato v Moravi in nazadnje v Cvišlerjih. Na voliščih v Škrilju, nato v Stari cerkvi in nazadnje v Robu je bil na volitvah leta 1920, 1923 in 1925 predsednik volilnega odbora (nad)učitelj Alojzij Peterlin iz Kočevja. Šolnik je bil tudi Ivan Polovič, profesor iz Kočevja. Njega so imenovali za predsedujočega volilnega odbora na Mali gori leta 1923 in 1925 ter v Mozlju leta 1927. Sodnik iz Kočevja Anton Šavelj je bil leta 1923 in 1927 predsednik volilnega odbora v Kočevski Reki in leta 1925 na Hribu. Nadučitelj oz. šolski upravitelj Ferdo Wigele je bil predsednik volišča Draga na volitvah 1920, 1923 in 1925.

Tabela 3: Pojavnost ostalih poklicev med predsedniki volilnih odborov

poklic	skupaj	1920	1923	1925	1927
učitelj	9		2	7	
nadučitelj	8	2	6		
profesor	7		1	2	4
finančni koncipist	3				3
gozdni komisar	3		3		
finančni konceptni pripravnik	2				2
ravnatelj meščanske šole	2		1	1	
šolski nadzornik	2		1	1	
davčni oficial	1	1			
davčni upravitelj	1	1			
geometer	1			1	
gimnazijski vodja	1		1		
gozdarski nadzornik	1	1			
gozdni inženjer	1		1		
konceptni praktikant pri davčnem okrajnem oblastvu	1			1	
ravnatelj zemljiške knjige	1	1			
referent ministrstva za prosveto	1				1
šolski upravitelj	1			1	
tajnik finančne prokurature	1	1			
tajnik poštne direkcije	1			1	
univerzitetni tajnik	1			1	
višji finančni svetnik	1			1	
višji geometer	1	1			
višji okrajni živinozdravnik	1	1			

Po dvakrat med predsedniki najdemo šest oseb. To so bili profesor Anton Bugar, predsednik na volišču Morava leta 1923 in Cvišlerji leta 1925. Ribniški sodnik France Čoš je bil leta 1925 predsednik volilnega odbora na Gori in leta 1927 v Stari cerkvi. Sodnik Ivan Groznik, ki je leta 1920 služboval v Ljubljani, je bil tega leta predsednik volilnega odbora v Starem logu. Leta 1925, ko je bil sodnik v Višnji gori, pa je bil predsednik volilnega odbora volišča v Dolenji vasi. Učitelj iz Kočevja Jožko (Josip) Jaklič je leta 1923 vodil volitve na volišču v Livoldu in na naslednjih volitvah na volišču Borovec. Anton Mervič je bil v dvajsetih letih ravnatelj meščanske šole v Ribnici. Leta 1923 je vodil volilni odbor na volišču v Dolenji vasi in na naslednjih volitvah leta 1925 na volišču v Sv. Gregorju. Kot zadnjega med predsedniki volilnih odborov naj omenim še ljubljanskega odvetnika dr. Franca Zupanca, ki je bil leta 1920 predsednik volilnega odbora na volišču Videm in leta 1923 na volišču Rašica.

Sodnik Ivan Groznik je zamenjal kraj službovanja in tako se ob 86 predsednikih volilnih odborov omenja 87 krajev bivanja oz. službovanja. Tako se Kočevje pojavi 30 krat, Ljubljana 22 krat, Novo mesto 11 krat, Ribnica 9 krat, Velike Lašče 6 krat; Čepље, Gotenica, Livold, Loški potok, Sodražica, Sv. Gregor, Trava, Višnja gora in Beograd po 1 krat.

Nazadnje si poglejmo še, katere predsednike volilnih odborov najdemo med kandidati na volitvah. Dr. Rudolf Krivic je bil leta 1920 namestnik kandidata na listi Narodno socialistične stranke (dalje: NSS) v okrožju Maribor-Celje. Dr. Jakob Mohorič je bil leta 1920 predsednik volilnega odbora na volišču Jurjevica, v letih 1925 in 1927 je bil kandidat na listi Slovenska ljudska stranka (dalje SLS) v okrožju Ljubljana–Novo mesto, na zadnjih volitvah v Kraljevini Jugoslaviji leta 1938 pa je kandidiral kot kandidat Slovenska združene opozicije na listi Mačka.⁸ Odvetnik dr. Ivan Sajovic je bil leta 1923 in 1927 imenovan za predsednika volilnega odbora, vendar ga je leta 1927 zamenjal Vladimir Lapajne. Sajovic je na volitvah leta 1925 kandidiral na listi uradnih liberalcev. Na volitvah leta 1935 je neuspešno kandidiral v kočevskem okraju na listi Jevtića. Štefan (Stevo) Šink, notar iz Ribnice, je leta 1920 kandidiral za poslanca na listi NSS. Na naslednjih volitvah je bil predsednik volilnega odbora v Robu, leta 1925 pa je bil imenovan za predsednika na volišču Osilnica, vendar ga je kasneje zamenjal Mirko Matijašič. Leta 1935 ga najdemo kot kandidata na volitvah na listi Jevtića.

Rezultati volitev

V dvajsetih letih je v volilnem okraju Kočevje svojo volilno pravico izkoristilo med 5437 in 7358 volivcev. Najmanj upravičencev se je udeležilo volitev leta 1920, le 5437. To nizko število je povezano z določilom volilnega zakona, da volilne pravice niso imeli Nemci, živeči na ozemlju Kraljevine SHS. Že na naslednjih volitvah leta 1923 so Nemci lahko odšli na volišča in to se kaže tudi v najvišjem številu oddanih glasov v okraju Kočevje v dvajsetih letih sploh, ko je bilo oddanih 7358 glasov. Hkrati je v tem letu oddano število glasov v okraju Kočevje pomenilo najvišji delež skupnega števila oddanih glasov v okrožju Ljubljana–Novo mesto. Na volitvah leta 1925 in 1927 se je volitev udeležilo najprej 200 volivcev manj, nato pa še 100 manj. Kot vidimo v Tabeli 4 je bilo v celotnem okrožju Ljubljana–Novo mesto število oddanih glasov najvišje leta 1925, medtem ko je bilo na Kočevskem to že na volitvah leta 1923. Del tega lahko morda pripišemo tudi nezadovoljstvu nemških volivcev⁹, ki so razočarani po volitvah leta 1923, že leta 1925 abstinerili v večjem številu kot volivci drugod v okrožju.¹⁰

⁸ Morda lahko v skupino predsednikov volilnih komisij in kandidate na volitvah štejemo tudi Antona Lovšina, ki je bil l. 1925 predsednik na volišču v Gotenici. Po poklicu je bil sodnik v Kočevju. Deset let kasneje najdemo kot namestnika na kandidadni listi Jevtića Andreja Lovšina, notarja in predsednik občine Kočevje.

⁹ Kmetijski list je 21. 3. 1923 med drugim pisal o številu volilnih upravičencev, ki niso odšli na volišča. Zapisal je rahlo previsoko številko, da je v okraju Kočevje ostalo doma 2788 upravičencev. Nadaljeval je "V Kočevju so ostali doma Nemci, ki se niso mogli ogreti za radikalno stranko vsled znanega izreka, da nočejo biti "serbisch-radikal", če ne smejo biti "deutsch-radikal". Glede na zadovoljstvo, ki veje iz objave rezultatov volitev v Gottcheer Zeitung 31. 3. 1923, je Kmetijski list tu brcnil v meglo. Glej tudi Bojan Balkovec: "Ta sklep mora biti vsakemu Kočevjarju svetinja..." Parlamentarne volitve na Kočevskem med obema vojnoma. Kronika, 1995, št. 3 (dalje Balkovec, Ta sklep), str. 45.

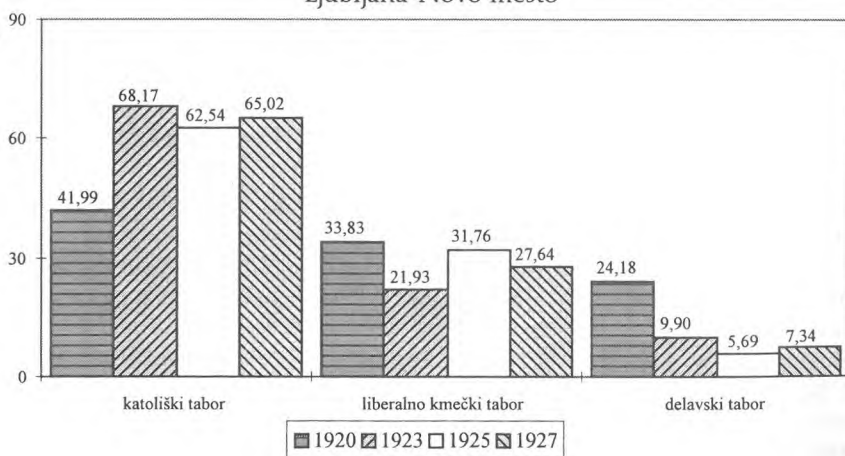
¹⁰ O nezadovoljstvu nemške skupnosti in volitvah Nemcev na Kočevskem glej Balkovec, Ta sklep, str. 44–48.

Tabela 4: Število oddanih glasov v okrožju Ljubljana - Novo mesto in okraju Kočevje

leto	LJ-NM glasov	Kočevje glasov	delež okraja Kočevje v vseh oddanih glasovih v okrožju v %
1920	67318	5437	8,08
1923	72227	7358	10,19
1925	77159	7137	9,25
1927	72549	7010	9,66

Pred pregledom volilnih rezultatov v kočevskem okraju si osvežimo spomin z rezultati v okrožju Ljubljana - Novo mesto (Tabela 5). Na vseh volitvah v dvajsetih letih je v okrožju Ljubljana - Novo mesto zmagala SLS. Najmanj glasov je dobila na prvih volitvah, že na naslednjih leta 1923 pa je dobila največ glasov v dvajsetih letih. Na volitvah leta 1925 je dobila nekaj več kot 200 glasov manj, na zadnjih v dvajsetih letih pa še nekaj nad 1000 manj. V liberalno kmečkem taboru¹¹ sta bili najmočnejši Samostojna kmetijska stranka (dalje: SKS) na prvih dveh volitvah in uradna liberalna stranka na drugih dveh volitvah. Delavski tabor je po velikem uspehu na volitvah v ustavodajno skupščino leta 1920 na naslednjih volitvah doživel polom. V volilnem okrožju Ljubljana - Novo mesto so bile na vseh štirih volitvah uspešnejše liste, kjer so prevladovali komunisti.

Odstotek glasov za posamezne tabore v okrožju Ljubljana-Nov mesto

Grafikon 1

¹¹ Stranke sem razdelil na tri politične tabore: katoliški, liberalno kmečki in delavski. V katoliškem je ves čas SLS in l. 1923 še Šušteršičeva Narodna ljudska stranka. V liberalno kmečkem taboru so vse protikatoliške stranke z izjemo socialistov in komunistov. V liberalno kmečkem taboru so uradni liberalci (JDS oz. SDS), narodni socialisti, narodni radikali in različne skupine republikancev ter kmetijci. V delavskem taboru so socialistične in komunistične stranke oz. skupine.

Na Grafikonu 1 je prikazano gibanje deležev glasov za posamezne tabore v okrožju Ljubljana - Novo mesto. V celotnem okrožju Ljubljana - Novo mesto opazimo nihanja. Katoliški tabor je dosegel najvišji delež leta 1923, ostala dva pa že leta 1920. Glasovi Šušteršiča leta 1923 so pomenili le majhen del glasov katoliškega tabora, zato lahko glasove SLS enačimo z glasovi za katoliški tabor. V celotnem okrožju Ljubljana - Novo mesto SLS le leta 1920 ni dobila več kot polovice oddanih glasov, le 42%. Na naslednjih treh volitvah pa je bil njen delež ok. 2/3 oddanih glasov.

Liberalno kmečki tabor je v celem okrožju največ glasov dosegel leta 1925. Vendar pa je bil največji delež glasov za ta tabor zabeležen že leta 1920 in se mu je leta 1925 le zelo približal. Razpon deleža glasov za liberalno kmečki tabor je segal od 1/5 leta 1923, ko je bil najnižji, do 1/3 leta 1920 oz. nekaj manj leta 1925, ko je bil najvišji. Ne smemo pa spregledati, da je najboljši delež glasov liberalno kmečki tabor zabeležil na prvih volitvah, ko je bilo oddanih najmanj glasov izmed vseh štirih volitev. Ta uspeh je bil predvsem zasluga velikega števila glasov za SKS.

Delavski tabor je po izjemnem uspehu leta 1920 začel izgubljati. Zmanjšalo se je število glasov, kot tudi delež teh glasov. Število glasov je iz 16.276 leta 1920 padlo na 4.393 leta 1925 nato pa je sledil dvig za 1.000 glasov. Če je leta 1920 delavski tabor dobil vsak četrti oddani glas, je leta 1925 dobil le še vsak 20 glas.

* * *

Tudi v volilnem okraju Kočevje je na vseh volitvah največ glasov dobila lista SLS. Število glasov za SLS je naraščalo od volitev do volitev in z 2.851 naraslo na 5.131 ali skoraj za 80%. Pri katoliškem taboru lahko opazimo stalno naraščanje deleža njenih glasov. Ta se je od prvih volitev, ko je znašal 52% dvignil na 72%. Delež glasov katoliškega tabora je bil v okraju Kočevje le leta 1923 nižji od deleža katoliških glasov v celotnem okrožju Ljubljana - Novo mesto.

V liberalno kmečkem taboru je bila na volitvah leta 1920, 1923 in 1927 najmočnejša lista SKS.¹² Le na volitvah leta 1925 so bili uradni liberalci najmočnejši v liberalno kmečkem taboru. Na teh volitvah so uradni liberalci dobili največ glasov, če primerjamo njihove rezultate. Kmetijci pa so se leta 1925 komaj začeli pobirati po velikem padcu na volitvah leta 1923. Liberalno kmečki tabor je v okraju Kočevje leta 1920 dobil najmanj glasov, že na naslednjih pa zabeležil svoj vrh. Sledilo je zmanjševanje števila glasov za omenjeni tabor. Drugačen trend pa opazimo pri deležu glasov za liberalno kmečki tabor. Najvišji delež je bil tisti v letu 1920. Kljub velikemu povečanju števila glasov na volitvah leta 1923 pa je delež teh glasov med vsemi glasovi, oddanimi v okraju Kočevje, pomenil rahlo nazadovanje liberalno kmečkega tabora. Tudi na volitvah leta 1925 in 1927 je sledilo zmanjševanje tako glasov kot deleža teh glasov. Padec je bil opaznejši na volitvah leta 1927.

¹² Že po volitvah v ustavotvorno skupščino, zasledimo v Kmetijskem listu 9. 12. 1920 ugotovitve, da vsi podporniki SKS niso bili vpisani v volilne imenike, pri čemer se omenja Poljane pri Toplicah in Malo goro pri Kočevju. Nevpisanost volivcev v volilne imenike naj bi bila vzrok, da ni bil izvoljen še en poslanec SKS.

Tabela 5: Število glasov za posamezne liste in delež teh glasov znotraj tabora v okrožju Ljubljana-Novo mesto in okraju Kočevje

tabor	lista	Okrožje Ljubljana								Okraj Kočevje							
		glasov				odstotkov v taboru				glasov				odstotek v taboru			
		1920	1923	1925	1927	1920	1923	1925	1927	1920	1923	1925	1927	1920	1923	1925	1927
katoliški tabor	SLS	28268	48497	48259	47171	100,00	98,49	100,00	100,00	2851	4250	4854	5131	100,00	98,52	100,00	100,00
	Šušteršič		743			0,00	1,51				64			0,00	1,48	0,00	0,00
	<i>skupaj</i>	<i>28268</i>	<i>49240</i>	<i>48259</i>	<i>47171</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>2851</i>	<i>4314</i>	<i>4854</i>	<i>5131</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>
liberalni in kmečki tabor	uradni liberalci	4500	5981	10422	10135	19,76	37,77	42,53	50,54	576	488	841	801	32,73	20,76	38,76	46,17
	Deržič			841		0,00	0,00	3,43	0,00			82		0,00	0,00	3,78	0,00
	NSS	2633	1259			11,56	7,95	0,00	0,00	199	141			11,31	6,00	0,00	0,00
	SKS	15641	6470	8720	9920	68,68	40,86	35,58	49,46	985	537	580	934	55,97	22,84	26,73	53,83
	NRS*		2126			0,00	13,43	0,00	0,00		1185			0,00	50,40	0,00	0,00
	SRS**			4139		0,00	0,00	16,89	0,00			645		0,00	0,00	29,72	0,00
	Murn			385		0,00	0,00	1,57	0,00			22		0,00	0,00	1,01	0,00
	<i>skupaj</i>	<i>22774</i>	<i>15836</i>	<i>24507</i>	<i>20055</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>1760</i>	<i>2351</i>	<i>2170</i>	<i>1735</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>
	delavski tabor																
delavski tabor	socialisti	7134	1443	893	1820	43,83	20,18	20,33	34,19	339	74	22	78	41,04	10,68	19,47	54,17
	socialisti (bernotovci)			716		0,00	0,00	16,30	0,00			28		0,00	0,00	24,78	0,00
	komunisti	9142	5708	2784	3503	56,17	79,82	63,37	65,81	487	619	63	66	58,96	89,32	55,75	45,83
	<i>skupaj</i>	<i>16276</i>	<i>7151</i>	<i>4393</i>	<i>5323</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>826</i>	<i>693</i>	<i>113</i>	<i>144</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>
	<i>SKUPAJ</i>	<i>67318</i>	<i>72227</i>	<i>77159</i>	<i>72549</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>5437</i>	<i>7358</i>	<i>7137</i>	<i>7010</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>

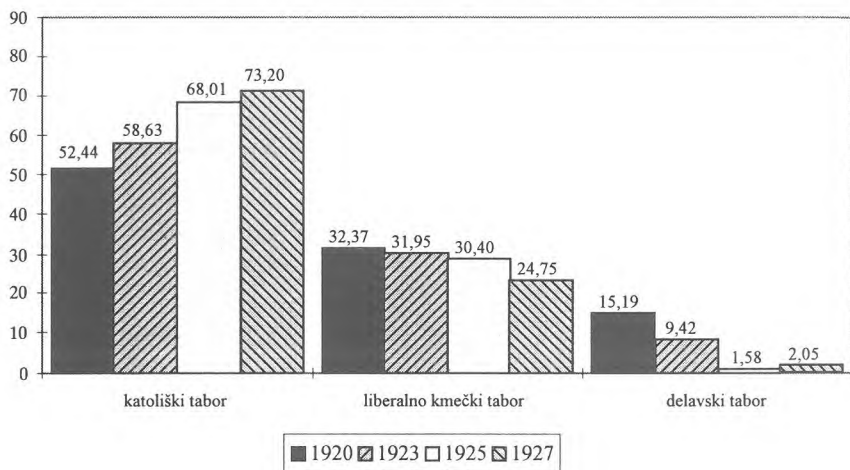
*NRS - Narodna radikalna stranka

**SRS - Slovenska republikanska stranka

V delavskem taboru so razen na volitvah leta 1927 največ glasov dobivali komunisti. Število glasov za delavski tabor je vseskozi padalo. Zmanjšanje števila glasov leta 1923 je bilo manjše, kasneje je sledil pravi polom. Leta 1925 so delavske liste zbrale le 113 glasov oz. skoraj sedemkrat manj kot leta 1923. Blažitev padca števila glasov za delavske stranke leta 1923 je šlo predvsem na račun komunistične liste. Ta je pridobila celo več glasov kot leta 1920. Padanje deleža glasov oddanih za liste iz delavskega tabora, še bolje pokaže njihovo majhnost (glej grafikon 2). Na volitvah leta 1920 so delavske stranke dobile več kot 15% glasov, ki so jih oddali volivci kočevskega okraja. Rezultat povečanja števila vseh oddanih glasov v okraju in znižanja števila glasov za delavske liste leta 1925 je, da so te liste dobile le še odstotek in pol glasov kočevskega okraja. Na zadnjih volitvah pred diktaturo se je delež delavskih glasov nekoliko dvignil.

Delež glasov za katoliški tabor je bil v kočevskem okraju z izjemo leta 1923 ves čas višji od deleža glasov za katoliški tabor v celotnem okrožju Ljubljana–Novo mesto. Za volitve leta 1925 in 1927 lahko del te prednosti najdemo tudi v odločitvi kočevskih Nemcev, da bodo glasovali za SLS potem, ko so bili razočarani nad radikali, katerim so dali svoj glas leta 1923.¹³

Odstotek glsov za posamezne tabore v okraju Kočevje

Grafikon 2

Tudi za liberalno kmečki tabor lahko trdimo, da so jim Nemci dvigovali delež glasov. Seveda je bilo to leta 1923, ko je delež liberalno kmečkih glasov v okraju Kočevje za 10% presegel delež teh glasov v celotnem okrožju. Na ostalih volitvah je bil delež liberalno kmečkih glasov odstotek ali dva nižji od tistega v celotnem okrožju. V liberalno kmečkem taboru lahko opazujemo tudi zanimiva gibanja

¹³ Podrobneje glej Balkovec, Ta sklep, str. 44–48.

deležev posameznih strank v okviru tega tabora. Glasovi uradnih liberalcev so v skupnem številu glasov liberalno kmečkega tabora v okrožju Ljubljana-Novno mesto predstavljali od 20% do 50% in so se ves čas povečevali. V kočevskem okraju pa je seveda viden upad deleža glasov za uradne liberalce leta 1923. Število glasov za uradne liberalce je padlo s 576 na 488 (ves liberalno kmečki tabor je dobil 1.760 oz. 2.351 glasov), delež uradnih liberalnih glasov v okviru liberalno kmečkega tabora pa s skoraj 33% na 20%. "Krivda" za to veliko zmanjšanje deleža glasov za uradne liberalce gre gotovo na račun velikega uspeha radikalov v kočevskem okraju leta 1923. Del ga lahko z veliko gotovostjo pripišemo razočaranim volivcem, ki so odšli drugam. Delež glasov kmetijcev v celotnem liberalno kmečkem taboru je bil v okraju Kočevje za 13 do 18% nižji od deleža glasov kmetijcev v liberalno kmečkem taboru v celem okrožju. Izjema je le leta 1927, ko je SKS na okrožnem nivoju dobila nekaj desetink odstotka manj kot polovico vseh liberalno kmečkih glasov, v okraju Kočevje pa nekaj desetink nad polovico liberalno kmečkih glasov. Kako omejen je bil uspeh radikalov leta 1923 kaže dejstvo, da so v okraju Kočevje dobili 1.185 od 2.126 glasov, kolikor so jih dobili v vsem okrožju. Še en dokaz za njihovo omejenost na kočevski okraj je delež glasov radikalov med glasovi liberalno kmečkega tabora. Na nivoju okrožja so radikali dobili 13% glasov v svojem taboru, v okraju Kočevje pa 50% glasov v svojem taboru. Lista radikalov je zmagala na voliščih Livold, Mozelj, Stari log, Kočevska reka, Cvišlerji, Borovec, Knežja lipa in Morava.¹⁴ Tudi Slovenska republikanska stranka je leta 1925 zabeležila v okraju Kočevje boljši uspeh kot v celotnem okrožju. Na Kočevskem jo je podprlo skoraj 30% volivcev liberalno kmečkega tabora, v celem okrožju pa le slabih 17%. Republikanci so veliko glasov dobili na voliščih Hrib, Koprivnik ter Draga in Osilnica, kjer so tudi zmagali.¹⁵ Leta 1927 so stranke liberalno kmečkega tabora uspele zmagati le na voliščih Mozelj (SKS) in Velike Lašče (SKS), predvsem po zaslugi domačina Ivana Pucija.¹⁶ Med volivci, ki so svoj glas dajali uradnim liberalcem in kmetijcem, lahko zamejimo dve območji. Pristaši uradnih liberalcev so prevladovali v obeh večjih krajih z najožjo okolico Kočevje in Ribnica s Sodražico oz. na istoimenskih voliščih. Volivce v večjem številu najdemo v okolici Pucijevih rojstnih Velikih Lašč in v Dobropoljski dolini.

Manjša koncentracija industrijskih obratov je botrovala dejstvu, da je bil delež delavskih glasov v okraju Kočevje ves čas nižji kot delež teh glasov v celotnem okrožju. Še najmanjša razlika je bila leta 1923, ko je bil delež v okraju le za pol odstotka pod deležem v okrožju. Komunistične liste so bile v kočevskem okraju razen leta 1927 ves čas močnejše od socialističnih. Volivci za delavske liste so bili predvsem v Kočevju in okolici (rudnik).

Leta 1920 je bil za poslanca na listi SLS izvoljen tudi Karel Škulj, župnik iz Dolenje vasi pri Ribnici. Volilni zakon je leta 1922 uvedel t.i. okrajnega kandidata. Tako je obstajala možnost, da kočevski okraj dobi svojega poslanca v Beogradu. To se je tudi uresničilo, saj je bil Škulj izvoljen tudi na volitvah 1923, 1925 in 1927.

¹⁴ Jutro, 22. 3. 1923.

¹⁵ Jutro, 9. in 14. 2. 1925.

¹⁶ Jutro, 12. 9. 1927.

Temeljne značilnosti volitev v kočevskem okraju so enake tistim, ki veljajo za celotno okrožje. Posebnost kočevskega okraja so nemški volivci in njihov nastop leta 1923. Volilni zakon iz leta 1931 je spremenil način volitev in s tem otežil primerjavo volitev v prvem in drugem desetletju obstoja prve jugoslovanske države.